

**Miskitu Bila ba Ani Wina Bal
Takan ba
Bara
Aisi Lân Takaia ra Dia
Trabilka nani Kau Târa Apia
Kaka Trabilka Bri
ba Tanka Sin**

Ken Hale

Massachusetts Institute of Technology

Danilo Salamanca

CIDCA/Massachusetts Institute of Technology

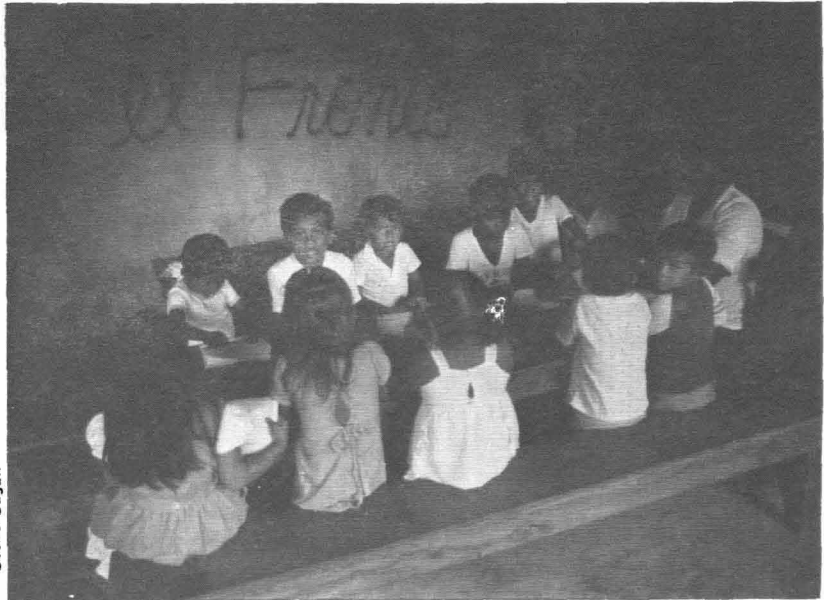
Archivo CIDCA

Upla bila aisanka ba sika baikanka sâtkâ wal ra stadi muni kaiki sa. Kumika ba sika naha bila ba ani wina aisubi takan ba apia kaka ani wina bal takan ba bara bila wala aisi nani wal talika ba sin tanka pliki kaiki sa. Baiki sâkanka wala ba sika naha bila ba dia sâtkâ aisi ba tanka, ban wibia kaka tasba ais-kara bila aisi wala nani wal talika ba tanka. Naha sât pliki kaikanka tnâtkâ wal ba sika diara wala pali sa. Bila aisanka wal ba sip sa sim plamaika kum wina bal takan apia kaka aisubi takan kaia, sakuna sip sa aisanka sâtkâ ba lika aihka aihka kaia. Mârikanka kum kaikbia sa kaka Ispail bila ba sika Indu bila wa. sîm plamaika kumi wina bal takan apia kaka aisubi takan, sakuna aisanka sâtkâ ra wabia kaka diara wala pali sa. Sait wala ra lâki kaikbia kaka sip sa aisi bila wal ba sim sâtkâ bri kaia, sakuna bal takan plamaika ba, plamaika pliki kaiki piwara wala pali sa. Naha aisi piwara mârikanka kum sip sa mârikaia baha ba sika Guatemala ra Maya bila aisi ba bara México ra kiamka sâtkâ kum bila aisi ba bara Aprika yabhrika pîska ra Bereberes bila aisi nani sut ba talika aisi banghwi sa.

Naha ulbanka ra yawan nani ria stadi munaia luki sa Miskitu bila ba ani wina bal takan ba bara bila wala nani wal sin talika aisi ba tanka pliki kaikaia dukiara. Naha Miskitu bila aisi ba bara bila wala wal talika bri ba tanka pliki kaiki mârikaia luki ba sut purkara. yang nani trai kaiki sna Ispail aisi bila lân takaia luki nani mapara dia trabil bri ba sin mârikaia.

1. Ani wina bal takan ba. Walter Lehmann^{1/} witin tanka pliki kaiki ulban Nicaragua ra bila sâtkâ nani aisi ba ani wina ai plamaika baku bri kan ba apia kaka ani wina bal takan ba tanka

Steve Cagan

sin; bara baku wal sinska apia kaka lukanka wal sakan: kumika ba sika naha bila ba Misumalpa wina bal takan (Miskitu, Sumu, Matagalpa), bara wala ba sika Macro-Chibcha; naha plamaika apia kaka lukanka wal ba sika upla nani rait luki sa.

1.1. Naha Misumalpa sinska apia kaka lukanka ba bui aisi sa, Miskitu, Sumu bara Matagalpa-Cacaopera ba pâs piwara naha sut ba bila kumi aisi banghwi kan. Naha bila aisi kan ba sika blâsi piua wina nina yabi sa Misumalpa, Miskitu, Sumu bara Matagalpa. Nicaragua ra Matagalpa bara El Salvador ra Cacaopera, naha bila aisi kan nani ba naha piwara tiwan sa.

1.2. Macro-Chibcha wina bal takan wisi sinska lâka apia kaka lukanka ba bui aisi sa, Misumalpa bara Chibcha bila aisi ba blâsi wina sîm plamaika kum wina aisubi taki banghwan wi sa. Bara naha bila aisi banghwi kan ba nina mâkisa Macro-Chibcha. Nicaragua ra Rama bila ba, baku sin Costa Rica, Panamá bara Colombia ra kiamka nani sâtkâ bila aisi sut ba sim Chibcha wina bal taki banghwan apia kaka sîm plamaika kulki banghwi sa.

Nahara aisi auya piwara yawan nani Macro-Chibcha sinska lâka apia kaka lukanka ba sin sip aisabia apia. Naha bila nani sâtkâ tanka, Misumalpa wal kau karna sa tanka kau tihura pliki kaikaia, baku sin bila aisi nani tanka pliki kaiki uplika nani mapara kasak apia sa, wibia kaka tanka param mârikas sa. Yawan nani kau diara wala ra taurus kainara naha sinska apia kaka lukanka nani ba blâsi wina Misumalpa bila aisi plamaika ra kiamka ailal asla aisi banghwi kan ba bara Centroamérica tasbaya waupasika pîska ra kiamka wala aisi nani bila tanka pliki kaikaia lukanka ailal pali bri sa baku bara naha tanka pliki kaikaia ba uya wan brinka apia sa. Upla nani iwanka tnâtkâ pliki kaiki (antropólogos) nani tila wina, sîm naha Lehmann bui tanka pliki kaikan ra aisi sa, naha kiamka ailal ba ai iwan-ka nani bri kan ba wina ailal ba talika barih banghwi kan, baku bara ai bila nani ba sin talika aisi banghwi kan. Sait wala ra ai daukanka nani kum kum talika barih bahgwi kan ba sika yauhra mangkaia ra, silmika paskaia ra, duri karbaia ra bara diara wala.

paskaia ra sin, ai kwalka nani dimaia ra bara prias sâta nani apia kaka lilia daukaia yua nani bri kamba sin. Baku sin blâsi piua wina slaubla sâta bara walpa sâta nani wal diara paskan nani ba sin naha kiamka nani ba talika paski banhwi kan ba wal praki kaiki bara naha lukanka nani ba sakan sa. Ban sakuna nanara kat Nicaragua Atlantik Kus ra naha sât diara tanka pliki kaiki nani ba wih pliki kaikras sa.

1.3. Nanara Misumalpa sinska lâka apia kaka lukanka ba aisi sa. Misumalpa wina bila aisi nani aisubi apia kaka bal takan ba, tanka wal ra mâriki sa: kumika ba sika nahki nâtkara sturi nani paskaia ba, bara wala ba sika bila nani aisanka tnâtka ba tanka.

1.3.1. Nahki sturi nani paskaia ba: Naha ulbanka ra kaisa ria lâki kaikaia:

lika apia sa. Sakuna bila kum wibia kaka sturi daukaia ba bila kum traura baman prakras sa. Sakuna bila pîska ra sin prakan sturi ba taki sa, ai taimka kat. Naha sât aisanka ba sika tasba aiskara bila sâta ailal aisi ba sut tilara baku apia sa.

Naku sturi nani paskaia ra tnâtka bribia ba, naha bila aisi wal sut sim talika sa, baku bara naha bila wal aisi ba sika sim talika aisi banghwi sa.

Miskito bila ra: naha pura prakan apia kaka ta mangkan sturi saki ba (afijo), pâs uplika taimka ra (primera persona) bara uplika yumhpa taimka (tercera persona) ra aisi ba sika sim bila yus muni sa apia kaka talika sa (ki bara -ka). Uplika wal (segunda persona) taimka ra aisi piura bila yus muni ba sât wala pali sa. (Miskitu bila ra -kam, -ma,

apia sa; baku bara naha bila aisi yumhpa ba sika Misumalpa sinska lâka apia kaka lukanka ba rait sa.

Nanara kli tawi sa, bila ta mangkan sturi dauki ba (afijo), sakuna nanara aisanka taimka upla wal taimka ra aisi ba lâki kaikaia; (Miskitu bila ra -kam bara bila wala nani ra -ma).

Yawan nani sip kaia kan tanka param mârikaia, naha pura prakan sturi sâki (afijo) ba Miskitu bila ra -kma wal ulbi kan kaka, baku kan kata kaka Miskitu bila ra ulbanka (consonante) nani ba aisi kaiakaia ria karna pali kaia kan, baku bara sip sa Miskitu bila ra sturi daukaia apia kaka aisaia tnâtka (fonemas) wi ba, piua nani balan ra lâki balan, baku wal sip kan -kam. Naha bila ra lakan kaia, baku baman sip kan aisi sâkaia ba uya

	Miskito	Sumu (Ulwa)	Matagalpa-Cacaopera
Absoluto	aras "caballo"	sutak "calabaza"	tawa "boca"
1 Persona	aras-ki "tu caballo"	su-ki-tak "mi calabaza"	ta-ki-wa "mi boca"
2 Persona	aras-kam "tu caballo"	su-ma-tak "tu calabaza"	ta-ma-wa "tu boca"
3 Persona	(ai) aras-ka "su caballo"	su-ka-tak "su calabaza"	ta-ka-wa "su boca"

Naha bila nani aisaia ra, wibia kaka twisa aisaia piua kat (absoluto) kaka blaistu sa lamara bila kum prakan apia kaka ta mangkan piura (afijo) naha taimka ba kat aisi sâki sa. Sumu (Ulwa) bara Matagalpa-Cacaopera bila ra, naha ta mangkan apia kaka pura prakan (afijo) sturi aisan sinska sut yabi nani ba sut talika baman sa. Talika baman

bila wala nani wal praki kaiki piura sât wala pali sa. Baku sin Miskitu bila ra sturi kum ulbaia ra diara kum nina mâkan (sustantivo) wi ba sâta ailal pali bri sa Miskitu bila ra, baku sin sim naha bila nani (sustantivo) ba wal sip sa sturi wala nani paski waia. Baku bara naha twisa ra bila nani yus muni ba tasba wala ra bila wala nani aisi ba tilara baku

trabil apia kaia. Sait wala ra Sumu bara Matagalpa-Cacaopera bila nani ra naha sturi aisaia ra ulbanka) consonantes wi ba bri kaia sip kan -km- wal, ban sakuna piua nani bri balan ra sip kaia kan ulbanka bara takaia, bara baku wal -ma ra ulbi sa.

Kasak pali sa naha lukanka kasak apia kaia, ban sakuna sip

sa sin sturi kum kasak kaia. Naha sat trabil nani apia kaka baku taki sa bila apia kaka twisa aisi ba piua nani bri aula piuara bila ba sin laki sa apia kaka sins muni aula. Ban sakuna naha sinska apia kaka lukanka ba rait kan sa kaka bara sin tanka kau tihura tanka pliki kaikan kata kaka kau pain nu kaia kan, baku bara yawan nani naha mârîkanka kum yabi sa:

* Ver Gráfico 1

Wibia kaka Misumalpa aisanka plamaika ra, pâs piuara wibia kaka blâsi piuara baiki sakanka wal bara kan, Miskitu bara kiamka wala bila nani wal. Ban sakuna piua nani luanra Sumu bara Matagalpa-Cacaopera ba baiki takan, baku sin kaimka wala bila aisi kan nani ba sin tawa tawa tnayara baiwi taki banhwan.

Baku bara naha piuara Sumu bila wina baiwi takan Ulwa baku bara Sumu bilara -ka, naha bila ba yus munras sa sakuna -ni yus muni ba, naha ba sika upla yumhpa taimka (pronombres, tercera persona) ra yus muni sa.

Pura prakan apia kaka ta prakan sturi paski (afijo) -ni, naha bila ba sika Matagalpa-Cacaopera bilara sin yus muni sa, sim upla yumhpa taimka ra aisi piuara (pronombre, tercera persona).

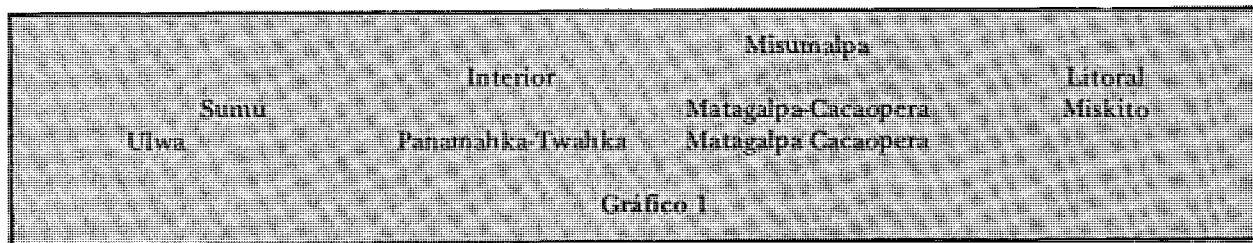
1.3.2. Naha bila aisanka nani kum kum mârîki sa, sakuna yawan nani uya wan brinka apia sa Miskitu bara Sumu bila wal praki kaikaia. Baku bara nahara praki mârîkanka sirpi kum mârîki sa:

* Ver Lista 2

Naha sim bila apia kaka sim ulbanka yus muni ba dukiara yawan nani sip wiras sa, bila aisi sut ba sim plamaika kum wina aisubi takan apia kaka bal takan wiras sa. Bila aisanka bâni, wibia kaka ulbanka nani ba sika lîn munanka kum baku sa twisa aisi bânira, wibia kaka bila kum ba lîn muni sa Miskitu bila ba sip sa Sumu bila ra lîn munaia apia kaka pana Sumu bila kum bui Miskitu ra lîn munan kaia sip sa. Naha ba sip sa kaikaia daiwan nani nina makaia ra. Ban sakuna Sumu bila ra sip sma kaikaia ulbanka wal ra sins

muni ba -ni /-ka, naha bila nani ba sika Ispail bila ra (adjetivos) wi ba piuara yus muni sa. Baku sin naha bilaba sika upla yumhpa taimka ra aisi ba baku. Ban sakuna Miskitu bila ra -ni ba sika ulbanka apia kaka aisanka kum kum ra apu sa, wibia kaka Ispail bila ra (paradigma posesivo). Baku bara naha bila ba Sumu twisa Panamahka-Twahka wina sip sa Miskitu bila ra lîn munan kaia. Baku bara naha lîn munanka ba sin uya pali almuk apia kaia sa, kan naha Sumu bila Panamahka-Twahka wal ba sait sait ra takan ningkara sip kaia kan naku lîn munaia.

Sait wala ra, naku bila aisi wal ba pana pana bila nani lîn muni baku ba apia kaka bila kum kum talika yus muni ba wal sip yawan nani aisaras sa, naha bila nani ba sin plamaika kum wina bal taki banhwan. Baku bara yawan nani pain laki kaikbia sa kaka, bila nani, kum kum aisanka ra laki kaiki piuara laki sa, sip apia kan naha twisa wal ba pana pana bila nani kum kum lîn takaia, Sumu bara Miski-

Animales			Adjetivos		
Miskito	Sumu		Miskito	Sumu	
“águila”	yakal	yakal	“blanco”	pihni	p - t
“paloma”	butku	buhuku	“verde”	sangni	phini
“tiburón”	ilili	ilili	“dulce”	damni	sangni
“sardina”	bilam	bilam	“bueno”	yamni	damni
					yamni

(p - t = panamahka - twahka)

Lista 2

tu bila nani ba aihka aihka pali sa, baku bara yawan nani sip talika kaiki baku apia sa. Naha bila nani ulbi mârîki ba sika praki kaikanka kum sa) lain lupia bri ba sika bila pura prakaiia.

* Ver Lista 3

Naha mârîkanka ba wal latan param kaiki sa. Sumu bara Miskitu bila ba wal talika bri sa. Sakuna nît pali sa mârîkanka wala kum daukaia bila nani talika apia ba. Nahara ria mârîki sa:

* Ver Lista 4

Nahara yawan nani mârîkanka wala kum mârîki sa baha ba sika Miskitu ra l ba sika Sumu ra n yus muni sa. Naku ba sika bila apia kaka twisa (nani) ailal ba baku sa, auya piuara. Naha lukanka apia kaka sinska laka ba rait baku kan sa kaka, bila wala nani sin ailal baku kaia sa. Sumu bara Miskitu wal ba talika aisi kaka aisanka tnâtka nani kum kum ba sin talika briaia sa. Baku bara nahara l/n wal praki kaiki mârîkanka dauki sa. Ban sakuna naha ulbanka wal ba talika pliki sâkaia ba ria karna sa, kau pali ba bila aisanka nani kum

ba, naha Sumu bara Miskitu bila ra. Baku bara naha mârîkanka ba wal laki kaiki Sumu bara Miskitu wal ba yakan yakan piua ailal ai bila ba aisi aula sa.

Naha stadi munanka ba kau kungghku dauki bara aisi sa: naha twisa wal aisi ba talika ba sika aisanka tnâtka, wibia kaka mârîkanka pâs munba l ra mârîki ba baku. Kau wan mârîkras sa Miskitu bila ra bara twisa wala nani aisi ba binka nani taki ba talika apia sa. Baku bara naha talika ba bri sa kaka, bahara wan mârîki sa, naha bila nani ba plamaika kum wina bal takan. Baku bara naha kat kaiki piuara sip sa lukaia naha lukanka apia kaka sinska laka takan bara tniwaia. Au, ban sakuna tanka wala kau tihura pliki kaiki piuara lukanka wala sin sâki sa, baha ba sika sip sa naha bila aisi nani uplika ba bila wal kat aisi ba dukiara sin, bila nani kum kum ba lîn taki aisi banghwi sa.

Lâs pîska ra yawan nani latan param aisi sâki sa, naha bila wal aisi ba sika talika sa, bara sin Misumalpa sinska lâka apia kaka lukanka sâkan bara aisi ba kasak pali sa. Baku sin mârîkanka pâs l ra mârîki ba siki sîm pla-

maika kum wina sa. Naha twisa nani takan ba sin kasak pali sa. Ban sakuna kau diara wala ba sika kau aiska pali sa tanka kau tihura pliki kaikaia baku wal, naha sinska bara lukanka nani ba sin kasak param-ra sâkaia dukiara.

2. Aisanka sâtka nani ba mârîki sa: bila kum aisi ba sâtka nani ba sika latan param kaiki sa bila aisanka ba plîska kat kat bri piuara. Nahara mârîkanka kum yabi sa.

2) miskito:

Waitna ba utla kum atkan. hombre el casa una compró.

"El hombre compró una casa"

3) irlandés:

Cheannaigh an fear teach. Compró el hombre casa.

"El hombre compró una casa"

Naha aisanka nani ba sika, naha bila ra kasak pali yus muni sa. Sakuna bila nani plîska kat kat bri ba lika bila wal sut aihka aihka pali sa. Irlandés bila ra Ispail bila ra (verbo) wi ba

"boca"
"diente"
"nariz"
"ojo"
"cabeza"

Miskito
bila
napa
kakma
nakra
lal

Sumu
tak-pas
ana-
nang-tak
mak-pa
tuna-(ulwa tun-)

Lista 3

"venado"
"tigre"

Miskito
sula
limi

Sumu
sana
nawah

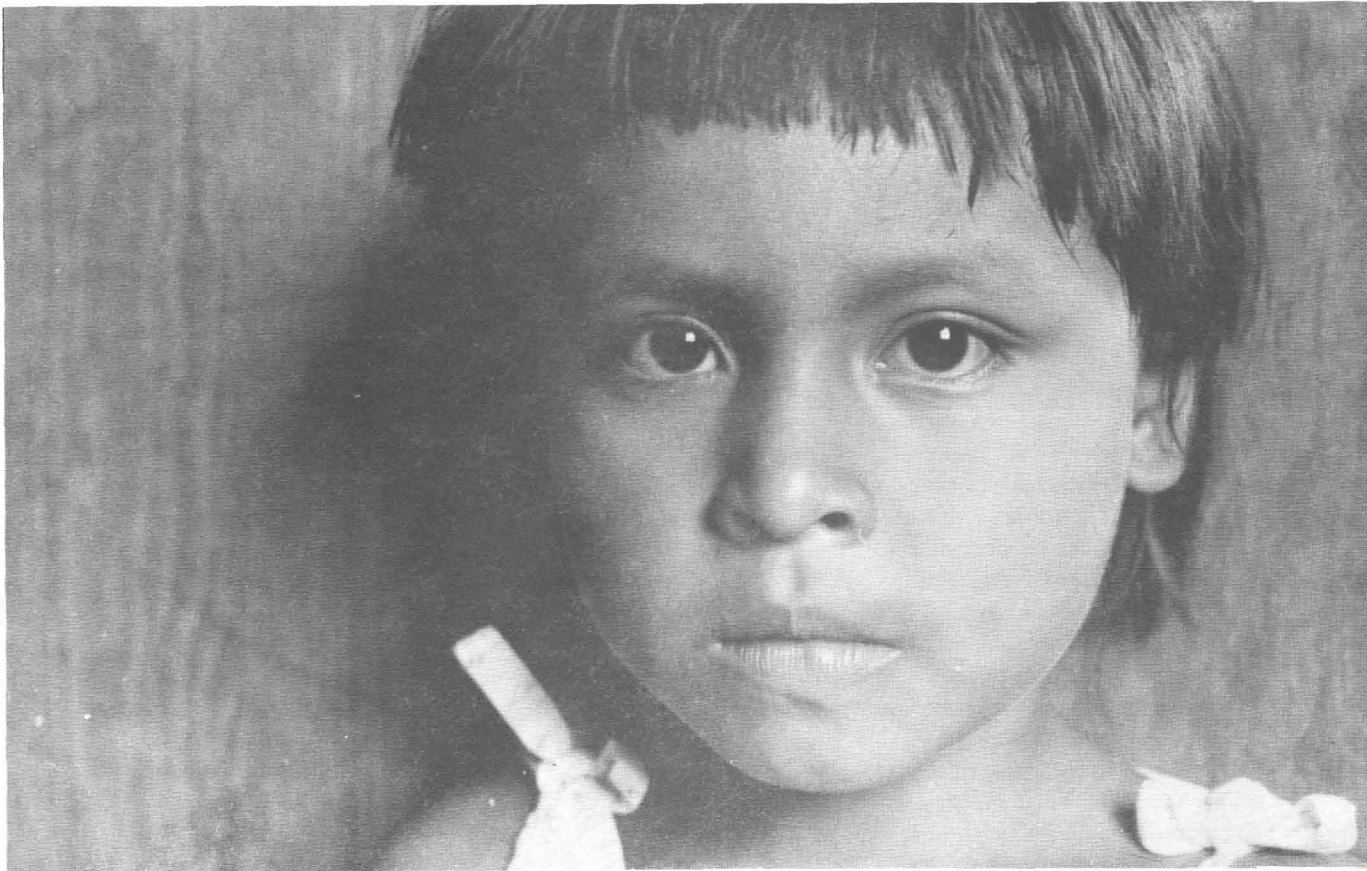
Lista 4

taura bri sa, Miskitu bila ra lika tnâta ra bri sa apia kaka ulbi sa, Ispail bila ra lika lila pîska ra ulbi sa. Naha bila aisanka yumhpa ra Ispail bila ra (sujeto) wi ba, tanka kum mârikbia kaka sujeto bila kum ulbi sa "waitna" naha bila ba sika (objeto del

verbo) kainara apia kaka pâs taura ulbi sa. Tasba aiska ra twisa sut ra ulbanka kau kasak bri ba sika Miskitu bila, wibia kaka Ispail bila ra (Sujeto, Objeto, Verbo) naha diara yumpha adarka kat apia kaka plîska kat kat bri sa. Sumu bara Rama

ba sin sîm Miskitu bila ra ba talika banhwi sa. Sîm naha talika ba sika Japonés, Mongoliano bara Coreano baku sin India pîska ra bila aisi nani ailal ba talika sa. Baku bara kaisa marikanka nani kum kum briaia, Miskitu bara Ispail bila wal.

	Miskito	Español
a) Oración	Uvla kum atkri casa una compré	Compré una casa
b) Sintagma nominal	Aisiki watla mi padre casa	Casa de mi padre
c) Grupo adposicional (pre/posposicional)	Paniki wal mi amigo con	Con mi amigo
d) Relativa	Yang mai blikri wauhtaya ba Yo te mandé carta la	La carta que te mandé

Irene Svensson

Naha m̄arikanka ba wal latan param kaiki sa Miskitu bila ra uiban ba Ispail bila ra ulbau ba wal s̄at wala pali sa. Baku bara Miskitu bila ra sturi kum aisaia ba apia kaka yaka sturi takaia bila sa sika ulbanka l̄as ra ulbi sa. Baku sa twisa nani ailal tasbara aisi ba tilara. Ispail bara Yurup p̄iska ra bila ailal aisi ba sika s̄at wala sa, yaka sturi takaia ba taura ulbi sa. Baku bara ulbanka bara aisanka s̄atka nani ba Ispail bara Miskitu wal baman s̄at s̄at briras sa, sakuna Ispail bila ra aisi taimka nani (forma absoluta) bara (forma constructiva), naha taimka ra sin Miskitu bila ra s̄at wala pali sa. Miskitu bila ra (sustantivo) wi ba s̄at wala pali yus muni sa. Tanka m̄arikanka kum:

Tanka sip sa kaikaia ulbi m̄arikanka matsip ra m̄ariki ba baku; nahara latan param m̄ariki sa sturi nani ulbaia apia kaka yaka sturi kat s̄akaia ba isi pali apia sa. Ispail bila ra (sustantivos) wi ba Miskitu bila ra s̄atka yumhpa bri sa.

Bila nani yaka sturi kat daukaia ba sika "Gramática" kum ra kau t̄ara pali kulki sa. Tanka kum m̄ariki sa:

Klakaia yus muni dukia ba "la cosa que sirve para cortar" cortar usa cosa la.

Naha bila dukia, tanka ba sika yu b̄ani yus muni dukia kum, bara naku sturi kum paski ba sika upla kum namikara naha bila l̄an taki mapara lika diara t̄ara pali sa.

M̄arikanka wala kum nahki sturi paskaia ba tanka.

Limi kum bara kan, sula kum kaikan. Swalia ba plapan.

"Había un tigre, vio un venado. El venado se corrió".

Naha m̄arikanka ra lika sula bila ba aima wal taki sa, kum ba lika aisi sa swalia, naha l̄as ba sika yaban sturi paski sa.

Miskitu bila ra naha ulbaia piua kat ulbaia laka nani ba pliki s̄akaia ba dukiara stadi munanka ba sika ria karna sa. Miskitu bila ra sin taimka kat kat aisaia ba lika pain pali brisa, uplika aisaia taimka ba sin pliska kat kat bri sa. Baku bara naha taimka nani ba kat yus munaia kasak pali sa.

Ban sakuna bila wala aisi ba, wibia kaka Navajo bila baku wal praki kaiki piuara, Miskito bila l̄an takaia ba kau isi pali sa.

NOTA:

1/: Walter Lehmann, ba sika kiamka nani iwanka tn̄atka pliki kaiki uplika kum kan, Nicaragua bara Centroamérica piskara sin tanka pliki kaiki wauhtaya kum ulbi sakan nina ba sika: Zentral-Amerika (Berlin, 1910).

	Absoluto	Constructivo
"caballo"		
"caballo"	aras	araska
"amigo"	pana	panika
"ropa"	kwala	kwalka
"mar"	kabu	kabuka
"día"	yu	yua
"tiempo"	pyu	pyua
"hierba"	inma	namya
"agua"	li	laya
"tigre"	limi	lamia

Lista 5